

RAAP-NOTITIE 1523

**Plangebied Prins Bernhardlaan 146
(Kerkgebouw "De Hoeksteen") te
Voorburg**

Gemeente Leidschendam-Voorburg

**Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en
inventariserend veldonderzoek**

Colofon

Opdrachtgever: Visade

Titel: Plangebied Prins Bernhardlaan 146 (Kerkgebouw "De Hoeksteen") te Voorburg, gemeente Leidschendam-Voorburg; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek

Status: eindversie

Datum: februari 2006

Auteurs: *drs. C.R.C. Schamp & drs. S. Warning*

Bestandsnaam: N01523-VOPK.doc

Projectcode: VOPK

Projectleider: drs. S. Molenaar

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 15847

Autorisatie: drs. C.M. Soonius

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2006

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

Algemeen

- *opdrachtgever*: Visade
- *aanleiding onderzoek*: bodemingrepen in verband met nieuwbouw en verzoek vrijstellingsprocedure ex artikel 19, lid 1 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening.
- *datum uitvoering veldwerk*: 10 februari 2006
- *lokale omstandigheden die van invloed zijn geweest op het onderzoek*: in het plangebied was bebouwing aanwezig. De boringen zijn zo gelijkmatig mogelijk over het plangebied verdeeld.

Locatiegegevens

- *plangebied*: Prins Bernhardlaan 146; het te onderzoeken perceel bevindt zich op de hoek van de Prins Bernhardlaan en de Rozenboomlaan; het betreft de kerk "De Hoeksteen" van de Vereniging van Vrijzinnig Godstdienstigen Voorburg.
- *toponiem*: kerk "De Hoeksteen"
- *kadastrale gegevens*: gemeente Voorburg, Sectie E, perceelnummer 7533
- *plaats*: Voorburg
- *gemeente*: Leidschendam-Voorburg
- *provincie*: Zuid-Holland
- *kaartblad topografische kaart Nederland 1:25.000*: 30G
- *plangebied in gebruik als*: deels bebouwd, deels grasland
- *oppervlakte plangebied*: circa 1750 m
- *centrumcoördinaten (X/Y)*: 83.450/454.666
- *NAP-hoogte maaiveld*: tussen 0,26 en 0,44 m +NAP

Voorgenomen bodemingrepen

In het plangebied is een parkeergarage met daarboven appartementen gepland. De aanlegdiepte van de parkeergarage is maximaal 2 m -Mv.

Doelstelling

Doel van het onderzoek is het vaststellen of in het plangebied (binnen 3 m -Mv) archeologische resten voorkomen of verwacht worden, die bedreigd worden door de voorgenomen bodemingrepen.

Onderzoeksvragen bureauonderzoek en eventueel veldonderzoek

1. Zijn in het plangebied tot 3 m beneden maaiveld archeologische waarden verwacht of aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?

2. Wat is de mate van intactheid van de bodem?
3. Is in het plangebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?

Het archeologisch vooronderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het archeologisch vooronderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>). Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

Bodemkundige en/of geologische gegevens

- *bodem volgens bodemkaart*: aangezien het plangebied binnen de bebouwde kom van Leidschendam-Voorburg ligt, zijn hierover geen bodemkundige gegevens beschikbaar. Op basis van de bodemkenmerken die van buiten de bebouwde kom beschikbaar zijn, komen in de (directe) omgeving van het plangebied zeer waarschijnlijk meerveengronden en beekerdgronden voor (Stiboka, 1982).
- *geologie volgens geologische kaart*: het plangebied maakt deel uit van de 'Oude Duin- en Strandzanden' of van 'Veen op Oud Strandzand' (NITG, 1998: code ODS).
- *geomorfologie volgens geomorfologische kaart*: aangezien het plangebied binnen de bebouwde kom van Leidschendam-Voorburg ligt, zijn hierover geen gegevens beschikbaar. Op basis van de gegevens van buiten de bebouwde kom is er waarschijnlijk sprake van een strandwal, al dan niet met vervlakte duinen of een ingesloten strandvlakte, al dan niet met vervlakte duinen (DLO-Staring Centrum/RGD, 1994).

Archeologische gegevens

- *archeologische verwachting*: volgens de IKAW (ROB, 2000) geldt voor het plangebied een middelhoge kans op het aantreffen van archeologische waarden. Volgens de CHS is bewoning vanaf het Neolithicum mogelijk en geldt een redelijke tot grote kans op het aantreffen van archeologische sporen (www.chs.zuid-holland.nl, regio Den Haag).
- *ARCHIS-waarnemingen (nationaal Archeologisch Informatie Systeem)*: uit de directe nabijheid van het plangebied (< 300 m) zijn geen ARCHIS-waarnemingen bekend. In de omgeving van het plangebied (> 300 m) ligt een aantal monumenten (figuur 1: CMA-codes 30G-003, 30G-004, 30G-005, 30G-007, 30G-008 en 30G-009). Het betreft 6 terreinen met een hoge archeologische waarde uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

Historische gegevens

Op de topografische kaart van 1819 (www.dewoonomgeving.nl) is geen bebouwing binnen het plangebied aanwezig. Het plangebied is in gebruik als weiland (figuur 2). Op de topografische kaart uit 1876 en 1903 (schaal 1:25.000) is in het plangebied geen bebouwing weergegeven het grondgebruik staat op deze kaarten aangegeven als weiland. De Broeksloot (ten zuidoosten van het plangebied; figuur 2) is wel aangegeven (aangelegd in de 14e eeuw) en de spoorlijn is op tekening geprojecteerd (Van Rijn, 1997).

Uit een situatietekening uit 1944 valt op te maken dat het plangebied nog onbebouwd is. De Prins Bernhardlaan (in de Tweede Wereldoorlog 'Da Costalaan') en de Rozenboomlaan zijn reeds aanwezig (Van Rijn, 1997). Op een luchtfoto uit 1954 (schaal 1:10.000) is zichtbaar dat de kerk nog niet gebouwd is en dat de woningen aan de Cremerstraat 1 t/m 43 en de Prins Bernhardlaan 14 t/m 144 al aanwezig zijn. Langs de Rozenboomlaan staan op deze tekening nog geen gebouwen weergegeven. In 1955 is door de gemeente een bouwvergunning verleend voor de bouw van een kerk. Op een luchtfoto uit 1962 (schaal 1:10.000) is de kerk zichtbaar (Van Rijn, 1997).

Verstoringsgegevens

Uit de historische informatie blijkt dat de Hoeksteenkerk eind jaren 50 van de 20e eeuw is gebouwd. De kerk is volledig onderkelderd en is op staal gefundeerd. De basis van de betonnen fundering bevindt zich op circa 1,8 m -Mv. Tussen 1955 en 1960 is een ondergrondse 5000 liter HBO-tank aan de zijkant van de kerk geïnstalleerd (Van Rijn, 1997).

Historische geografie

Op veel plaatsen in Voorburg en Leidschendam zijn strandwallen afgetopt in verband met zandwinning, waardoor eventueel aanwezige archeologische sporen verstoord kunnen zijn geraakt. Vanaf de 9e eeuw is, onder andere in de strandvlakten, sprake geweest van veenontginningen. Het veen werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door een verbeterde ontwatering, waarna alleen de begroeiing afgebrand hoefde te worden; vervolgens werd de bovenlaag geploegd. Op deze manier is een zeer systematisch verkavelingspatroon ontstaan (goed te zien op figuur 2). De percelen liggen haaks op de strandwal.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Indien het plangebied op de strandwal of de flank ervan ligt, geldt een middelmatige tot hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd. Indien het plangebied in de strandvlakte ligt, geldt een lage archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd.

Door hun hogere (en droge) ligging boden strandwallen vanaf de Prehistorie uitstekende bewoningsmogelijkheden, hetgeen tot uitdrukking komt in de vele archeologische vindplaatsen die op de strandwallen in het West-Nederlandse kustgebied zijn aangetroffen.

3 Veldonderzoek

Booronderzoek: methode

- *positie boringen*: regelmatige verdeling over het onderzochte gebied
- *gebruikt boormateriaal*: Edelmanboor 7 cm en gutsboor 3 cm
- *totaal aantal boringen*: 6
- *minimaal geboorde diepte*: 0,50 m -Mv
- *maximaal geboorde diepte*: 4,0 m -Mv
- *boorbeschrijvingen*: onder andere conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989).
- *X-/Y-coördinaten boringen gemeten met*: meetlint
- *Z-coördinaten boringen*: bepaald middels waterpas met behulp van bout 30G131 (hoogte 0,76 m +NAP).

Booronderzoek: resultaten

- *beschrijving laagopeenvolging (lithologisch) en interpretatie (lithogenetisch en archeologisch)*: in het gehele plangebied komen van boven naar beneden de volgende lagen voor: tot 2,00-2,50 m -Mv is een pakket zand, klei en veen met sintels, baksteenpuin, bot, recent aardewerk aangetroffen dat wordt geïnterpreteerd als een recente verstoring. De boringen 4 en 5 zijn gestuit op ondoordringbaar puin. Vanaf 2,00-2,50 m -Mv is een 40 tot 100 cm dik veenpakket aangetroffen. De top van het veen is verstoord: er zijn sintels en bouwpuin in gevonden. Vanaf 2,65-3,20 m -Mv is bruingrijs tot lichtgrijs zand aangetroffen dat is geïnterpreteerd als Oude Duin- en Strandzanden. De volgende lagen waren in het verleden voor bewoning geschikt: veen: Midden IJzertijd t/m Nieuwe tijd; Oude Duin- en Strandzanden: Neolithicum en Bronstijd.
- *mate van verstoring*: er is sprake van een ernstige verstoring tot 2,0-2,5 m -Mv. De top van het veen is hierbij verstoord. Eventuele archeologische waardevolle resten zijn hierbij verloren gegaan. De Oude Duin- en Strandzanden zijn niet verstoord. In boring 1 is direct onder het veen een laagje matig humeus zand aangetroffen dat mogelijk geschikt is geweest voor bewoning in de Prehistorie. Van dit laagje is een monster genomen dat is gezeefd over een zeef met maaswijdte 1,0 mm. Er zijn geen archeologische indicatoren in aangetroffen. Het zand is waarschijnlijk humeus geworden door inspoeling van bovenaf.

4 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

1. *Zijn in het plangebied tot 3 m beneden maaiveld archeologische waarden verwacht of aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?*

Op grond van de resultaten van het bureauonderzoek gold bij aanvang van het veldonderzoek voor het plangebied (gemeente Leidschendam-Voorburg) een middelmatige tot hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd. Uit de resultaten van het veldonderzoek blijkt dat vanaf 2,65-3,0 m -Mv archeologische waarden voor kunnen komen.

2. *Wat is de mate van intactheid van de bodem?*

De bodem is in het gehele plangebied tot circa 2,0-2,5 m -Mv zeer ernstig verstoord. Vanaf deze diepte is sprake van een intacte bodemopbouw.

3. *Is in het plangebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?*

Het veldonderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van vondstrijke nederzettingen. Omdat de bodemopbouw vanaf 2,0-2,5 m -Mv relatief gaaf is, valt niet uit te sluiten dat vondstarme nederzettingen of zeer lokale archeologische resten (zoals graven ed.) aanwezig zijn. Deze resten zouden zich in de top van het zand kunnen bevinden en dateren uit het Late Neolithicum.

4. *In welke mate worden eventueel aanwezige archeologische resten bedreigd door de realisatie van de geplande bodemingrepen?*

De mogelijk aanwezige archeologische resten worden niet bedreigd door de voorgenomen bodemingrepen. Deze reiken tot maximaal 2 m -Mv.

Aanbevelingen

Op grond van het ontbreken van aanwijzingen voor de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten wordt ten aanzien van het plangebied geen vervolgonderzoek aanbevolen. De voorgenomen bodemingrepen kunnen, voor zover het de archeologische waarden betreft, zonder beperkingen worden uitgevoerd.

- *contactpersoon overheid:* drs. R.H.P. Proos
- *contactpersoon RAAP:* drs. S. Molenaar

Literatuur

- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- NITG**, 1998. *Vereenvoudigde Geologische kaart van Den Haag en omgeving, schaal 1:50.000*. Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen, Haarlem.
- Rijn, van M.**, 1997. *Bodemonderzoek en saneringsplan. Prins Bernhardlaan 146 (Kerkgebouw "De Hoeksteen") te Voorburg*. Intern rapport, gemeente Voorburg.
- ROB**, 2000. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) 2e generatie. Globale Archeologische Kaart van het continentale Plat. Archeologische Monumentenkaart*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (cd-rom).
- Smit, J.G. (redactie)**, 2004. *Den Haag, Geschiedenis van de stad. Deel 1: Vroegste tijd tot 1574*. Waanders Uitgevers, Zwolle.
- Stiboka**, 1982. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartbladen 30 West en 30 oost, 's-Gravenhage*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Tol, A, P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-Rapport 1000*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Overzicht van tabellen, figuren en bijlagen.

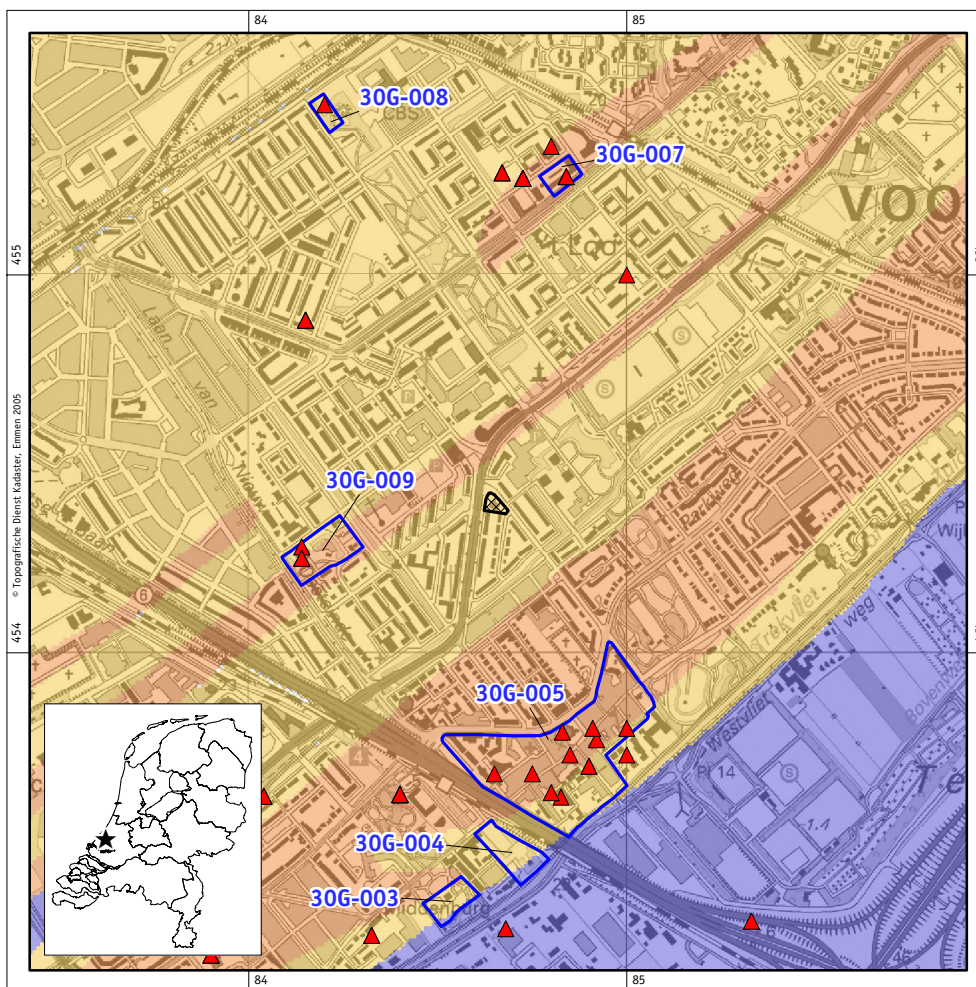
Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de CHS (Zuid-Holland); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Ligging plangebied (zwarte lijn) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1819 (Voorburg, sectie B, Voorburg).

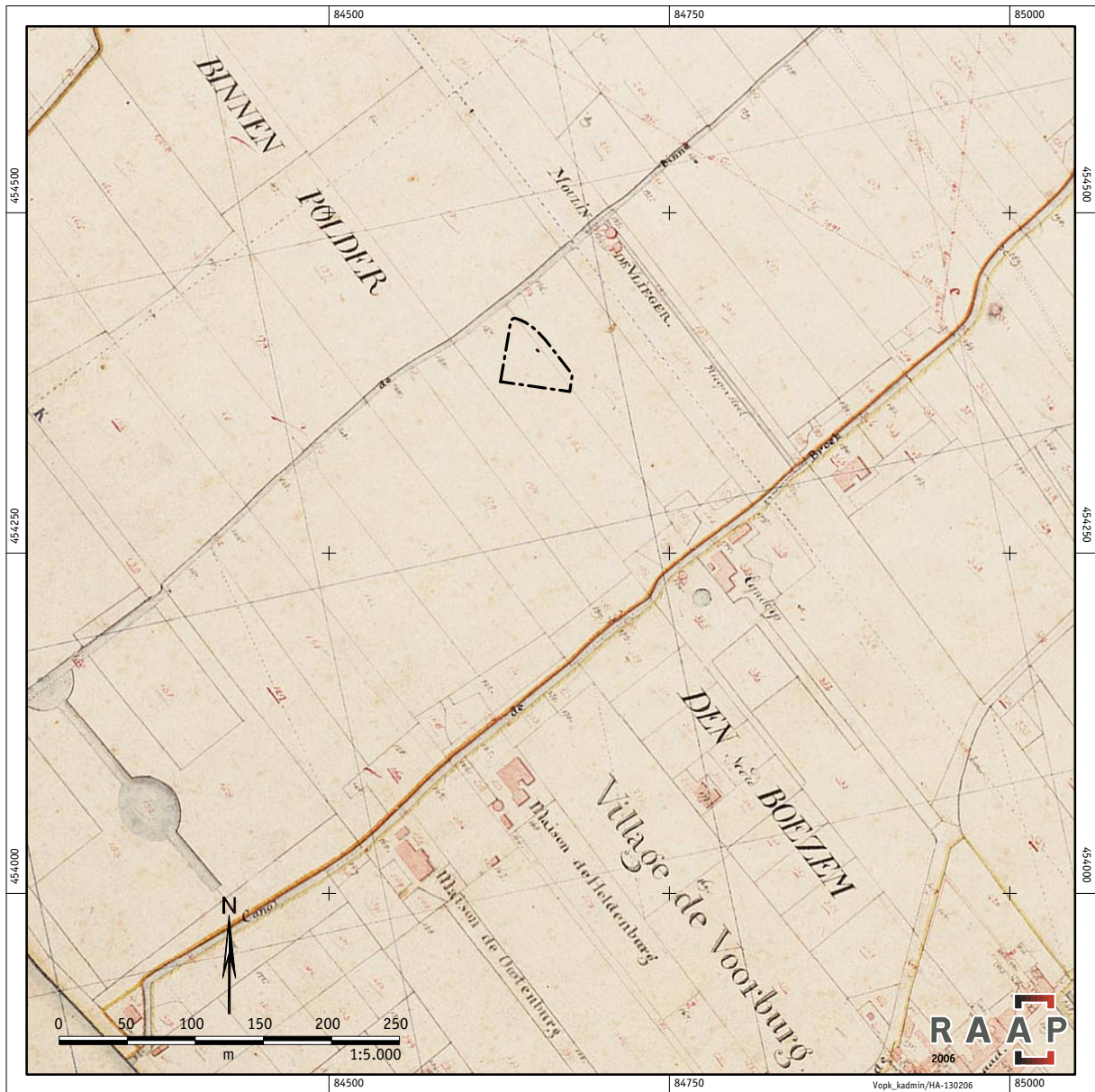
Figuur 3. Boorpuntenkaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

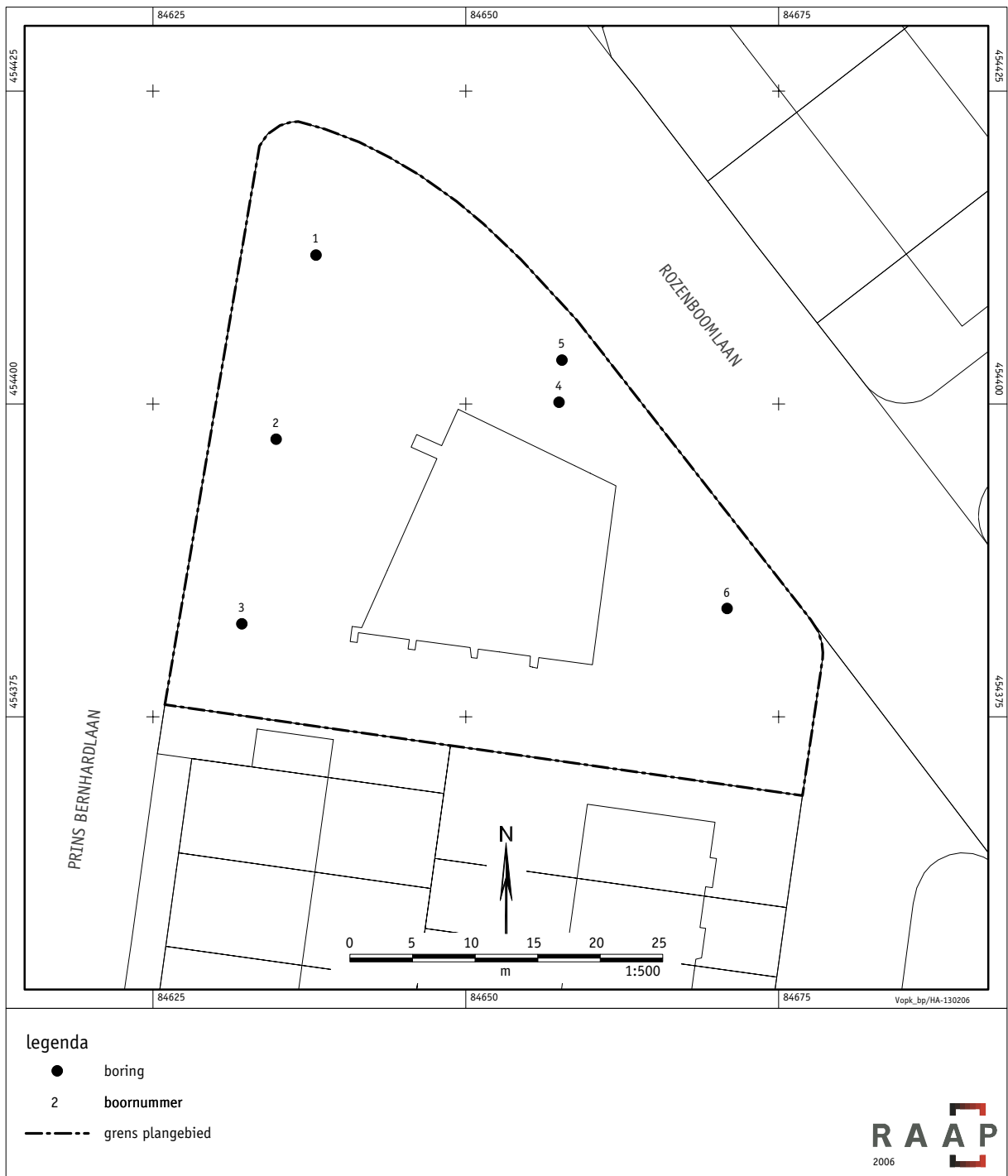
Bijlage 1. Boorbeschrijvingen.

Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de CHS (Zuid-Holland); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Ligging plangebied (zwarte lijn) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1819 (Voorburg, sectie B, Voorburg).

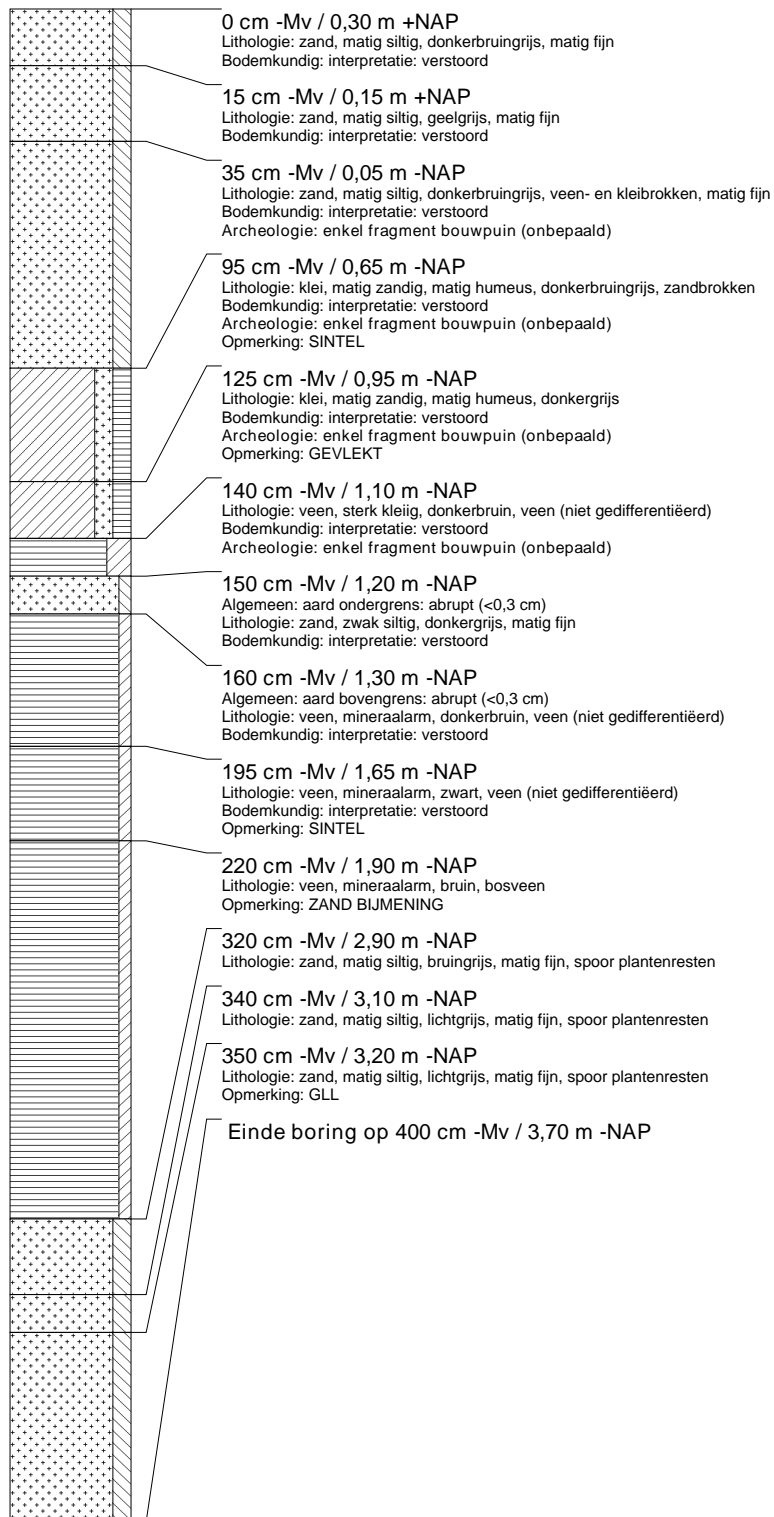

Figuur 3. Boorpuntenkaart.

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

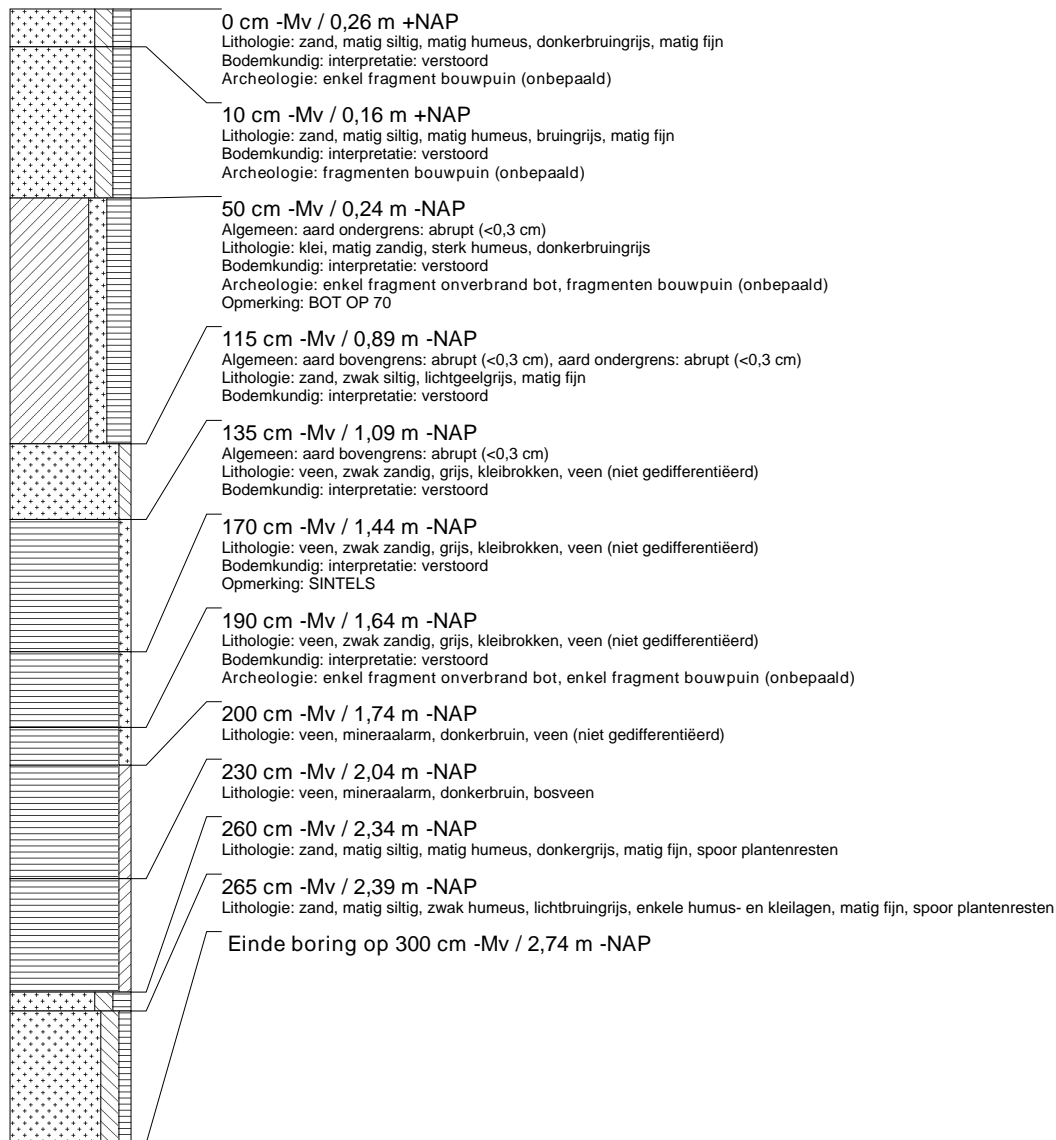
boring: VOPK-1

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,30, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

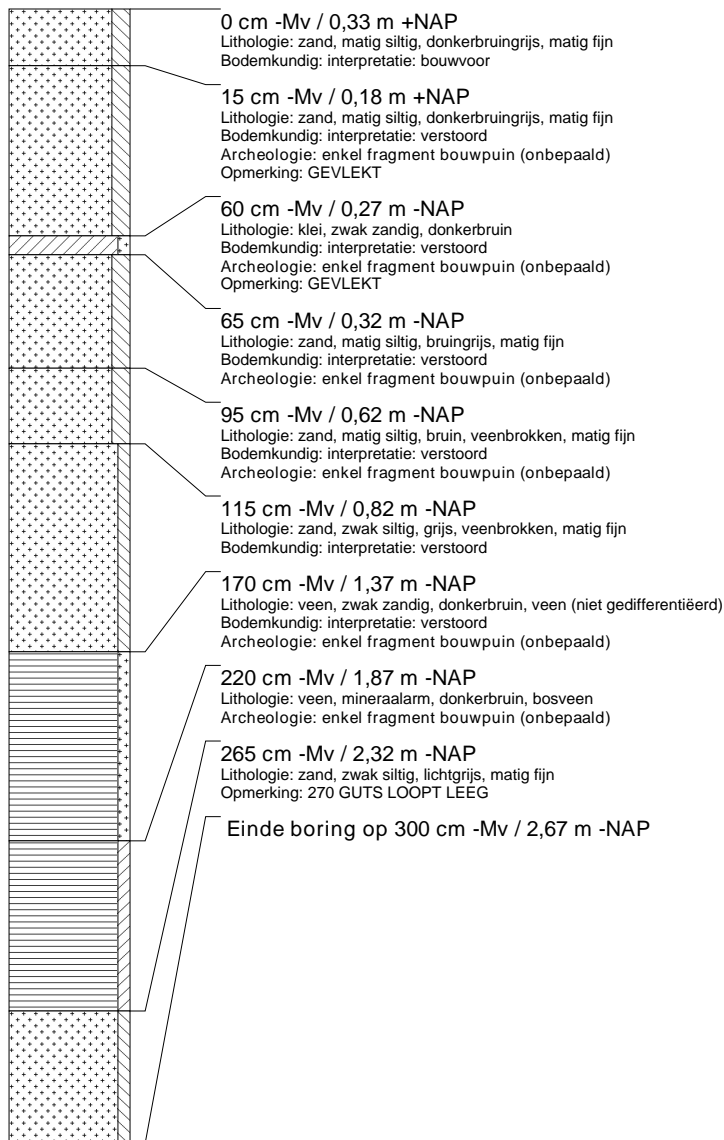
boring: VOPK-2

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,26, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

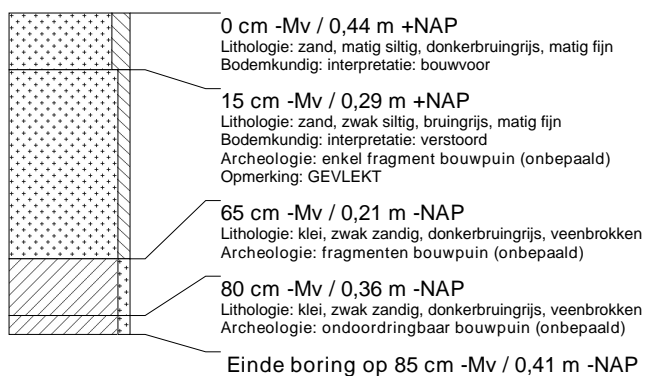
boring: VOPK-3

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,33, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

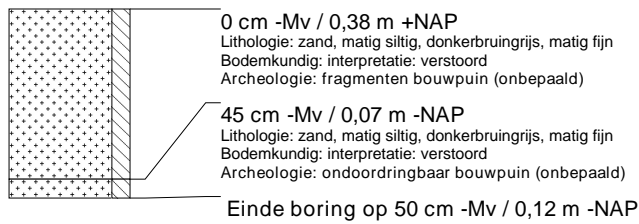
boring: VOPK-4

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,44, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

boring: VOPK-5

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,38, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

boring: VOPK-6

beschrijver: SM/SW, datum: 10-2-2006, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 30, hoogte: 0,44, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: slecht, provincie: Zuid-Holland, gemeente: Leidschendam-Voorburg, plaatsnaam: Voorburg, opdrachtgever: Visade, uitvoerder: RAAP West

